

LBRIS | We know
ANDREI MAKINE

Recviem pentru Est

Traducere și note de
ANA-VERONICA MIRCEA

LBRIS

We know
books

I

Am trăit dintotdeauna cu convingerea că adăpostul care a găzduit dragostea lor și, mai târziu, nașterea mea se afla mult mai aproape de noapte și de constelațiile ei decât de viața acelei țări imense din care izbutiseră să fugă fără s-o părăsească. Îi învăluia, îi încercuia, dar ei erau în altă parte. Și, dacă a sfârșit prin a le da de urmă în adâncimile împădurite ale Caucazului, n-a fost vorba decât de finalul întâmplător al unui joc al simbolurilor.

Simbolică era legătura care, într-un fel sau altul, îi unea pe toți locuitorii imperiului cu legendara existență a celui care îl stăpânea. În refugiul lor din munți, se credeau eliberați de cultul dedicat, în țară și chiar pe întreaga planetă, venerării unui bătrân care trăia mistuit de teama că nu-i ucisese pe toți cei în stare să-l ucidă. Adorat sau detestat, își avea locul în inimile tuturor. Îl aclamau ziua și îl blestemau cu înfrigurare, pe șoptite, după căderea nopții. Însă ei doi aveau privilegiul de a nu-și aduce numele lui în minte. De a se gândi, ziua, doar la pământ, la foc, la apa însuflețită a torentului. De a se iubi și de a iubi fidelitatea stelelor, noaptea.

Asta doar până când dictatorul, care își trăia ultimul an al vieții, i-a readus la ordine. În ciuda obsesiilor sale morbide, ironia nu-i era străină, zâmbea adesea pe sub mustață. Nu voiau să vină la el? A venit el la ei. Muntele care domina valea îngustă

unde era ascunsă casa lor a răsunat de explozii. Oare se pregătea construirea unui baraj care să-i poarte numele? Crearea unui lac artificial în cinstea lui? A unei linii de înaltă tensiune care, așa cum hotărâse el, avea să aducă lumina electrică în sate de pe coclauri? Sau era scos la iveală un zăcământ care urma să-i fie dedicat? Cei doi nu știau decât că, oricare ar fi fost natura lucrărilor, umbra stăpânului imperiului se afla acolo.

Frânturi de stâncă se avântau deasupra crestei după fiecare deflagrație, pentru a se rostogoli apoi în goană în josul pantei, fie înfigându-se în hățișurile de la poala pădurii, fie spărgând suprafața netedă a apei. O parte dintre bolovanii uriași încemeneau doar la câțiva metri de palisada care le apăra casa. Când vedeau un nou obuz de piatră, bărbatul și femeia tresăreau și își deschideau instinctiv brațele, de parcă ar fi putut să pună stavilă căderii în salturi care sfărâma copaci și smulgea din pământ zdrențe imense.

Când exploziile au amuțit, bărbatul și femeia s-au uitat unul la altul și au avut timp să-și spună că prezența lor n-a fost descoperită și, prin urmare, locul e într-adevăr sigur, sau că, poate (nu îndrăzneau s-o creadă), viața lor clandestină și nelegiuită e în sfârșit acceptată... Ultima salvă n-a semănat nicidecum cu celelalte, au crezut c-aud un ecou rătăcit, întârziat. Nici bucata de stâncă desprinsă din creasta muntelui nu era aidoma celorlalte, ci plată, rotunjită și, s-ar fi putut spune, silențioasă. Cădea aproape neauzită. S-a izbit de un copac, s-a redresat, apoi și-a arătat adevărata natură – era un disc de granit decupat de un capriciu al exploziei și se rostogolea din ce în ce mai repede. Bărbatul și femeia n-au schițat niciun gest, fascinați deopotrivă de iuțea prăvălirii sale și de neverosimila încetineală cu care le trecea prin fața ochilor. Un trunchi care stătea în calea acelei roți de piatră

n-a fost zdrobit, ci despicat, ca un braț izbit de o sabie. Hățișul care ar fi putut să-i fie stavilă părea să se dea deoparte ca să-i facă loc. Un alt copac a fost ocolit cu șireata agilitate a unei feline. Amurgul nu-i lăsa să deslușească toate etapele căderii și, înainte de a vedea, au auzit pocnetul sec al palisadei sfărâmate...

Discul nu le-a dărâmat casa. S-a împotmolit în ea ca în humă când a pătruns chiar în mijloc, spintecând podeaua, și a rămas înfipt, păstrându-și poziția verticală.

Aflat la vreo sută de metri de casă, bărbatul s-a repezit către creastă, și-a înălțat amenințător pumnii și a înjurat cu sete. Pe urmă, mergând ca un robot, s-a îndreptat spre locuința lor, care părea să mai vibreze, ca un ecou mut al izbiturii. Mama, încremenită mult mai aproape de ușă, a rămas locului, dar s-a lăsat să cadă în genunchi, ascunzându-și fața în mâini. Liniștea își recăpătase esența primordială – puritatea tăioasă a culmilor profunde pe cerul încă scaldat în lumină. Nu se mai auzeau decât pașii șovăitori ai bărbatului. Dar părea să se deslușească și ardoarea rugăciunii de nerecunoscut murmurate de femeie...

Când au intrat în încăpere, au văzut discul de granit, parcă și mai masiv acolo, sub tavanul scund, înțepenit în scândurile adânc brăzdate. Leagănul copilului, atârnat, de frica șerpilor, în mijlocul odăii, fusese atins în trecere și se balansa încetișor. Dar legăturile rezistaseră. Copilul nici măcar nu se trezise. Mama l-a strâns la piept, încă nevenindu-i să creadă că scăpase, apoi s-a lăsat convinsă, l-a ascultat trăind. Când și-a ridicat ochii, tatăl a zărit în ei urma unei spaime care nu mai avea legătură cu viața băiețelului. Era ecoul cumplitei ei rugăciuni, al legământului rostit, al inumanei jertfe oferite în avans celui care avea să țină moartea departe. Tatăl nu cunoștea numele aceluși zeu sumbru și vigilent, el credea în soartă sau pur și simplu în hazard.

Hazardul a vrut să nu reînceapă exploziile. Bărbatul și femeia primeau fiecare zi liniștită ca pe un dar al lui Dumnezeu sau al destinului, n-aveau habar că nu mai era nevoie de lacuri artificiale, căci acela căruia îi erau dedicate tocmai murise.

Vestea morții lui Stalin avea să le fie adusă abia peste trei luni, de femeia cu părul alb, cu mersul sprinten, tineresc, și cu ochi care nu judecau. Singura care le cunoștea ascunzătoarea secretă. Mai mult decât o prietenă sau o rudă. Venea la căderea nopții, îi saluta și își petrecea câteva clipe mângâind bucata de granit a cărei prezență în locuința lor nu-i mai mira pe cei doi soți și nu i se părea copilului mai puțin firească decât soarele de dincolo de fereastră sau decât mirosul proaspăt al rufelor atâr-nate la uscat dincolo de peretele casei. „Piatră“ e unul dintre primele cuvinte pe care avea să le învețe.

Fără nicio îndoială, de la acel copil am moștenit teama de a da nume tuturor lucrurilor și dureroasa tentație de a o face. De la acel copil dus în brațe de femeia cu părul alb, care, fugind prin noapte, se străduia din răsuputeri să nu-l lase să ghicească. A reușit la început, înainte de a trece pe podul suspendat deasupra torentului. Copilul moțâia, cu ochii deschiși, și nu părea nedumerit. Recunoștea căldura trupului femeiesc, forma și puterea brațelor care îl strângeau. Deși era întuneric, aerul mirosea ca de obicei, avea plăcuta aromă acidă a frunzelor moarte. Nu-l uimeau nici munții care se înnegriseră, nici copacii albăstrii sub razele lunii: la amiază, și lumina violentă a soarelui părea să înnegrească pământul și frunzișul din jurul casei lor.

Dar, pe la jumătatea micului pod suspendat, atârnat de funii, totul se schimbă pe neașteptate. Copilul nu vede nici scândurile putrede pe care femeia pășește clătînându-se, nici golurile

căscate în locul celor care lipsesc, nici spuma fosforescentă a torentului. Însă, fără să știe ce o sperie, ghicește că femeii care-l duce în brațe îi e frică. Iar acea frică a unui om mare e la fel de stranie ca mișcarea pripită cu care îi prinde ea în dinți gulerul cămășii, își deschide brațele ca să se-agațe de funii și îl lasă atârnat în aerul neguros. Copilului i se pare că zboară cât face ea un pas mare, aproape o săritură, peste scândurile distruse... Pietrișul de pe mal scrâșnește sub picioarele femeii. Ea își descleștează fălcile și ia din nou copilul în brațe. Și se grăbește să-i astupe gura cu palma, bănuind că mica făptură începe să înțeleagă și că o să țipe.

Pentru copil, fuga lor prin noapte a coincis cu acel moment unic în care lumea se împarte în cuvinte. Cu o zi înainte, totul se topea într-un amalgam luminos de sunete, de ceruri, de fețe cunoscute. Soarele era jos și în prag apărea tatăl – și bucuria pe care i-o dăruia lumina amurgului era totodată și aceea de a-l vedea pe bărbat zâmbind fiindcă soarele îl adusese acasă, sau poate că întoarcerea tatălui făcea soarele să coboare printre ramuri și-i colora razele în arămiu. Mâinile mamei aveau mirosul rufelor spălate în apa înghețată a torentului și aroma lor, contopită cu a aerului rece, coborât din munți, înmiresma primele ore ale dimineții. Era un parfum de nedespărțit de scurta mângâiere a degetelor mamei rătăcite prin părul copilului care se trezea. Și, câteodată, în mijlocul acelei împletituri de lumini și miresme, o raritate: prezența femeii cu părul alb. Sosea când ultimele zăpezi se retrăgeau către piscuri, când se deschideau florile mari, purpurii, care, cocoțate pe cozile lor lungi, păreau să lumineze tufișurile. Ea apărea, și copilul simțea un surplus de limpezime în tot ce vedea și în tot ce respira. Ajunsese să lege acea fericire misterioasă de mica punte suspendată pe care-o traversa femeia ca să petreacă în casa lor câteva zile.

În noaptea aia, aceeași femeie a strâns în dinți gulerul cămășii lui și l-a purtat de-a lungul micii punți care îi atrăgea în capcanele scândurilor găurite. Pe când se prăbușea în mijlocul hățșului, a găsit timp să înăbușe țipătul copilului. El s-a zvârcolit o clipă, apoi a încremenit, înspăimântat de o senzație cu desăvârșire nouă: mâna femeii tremura. Acum tăcut, a privit lumea spărgându-se în obiecte pe care le putea numi și, care, odată numite, i-au vătămat ochii. Luna, un soi de soare înghețat. Puntea, care nu mai purta nicio taină a fericirii. Mirosul apei, care nu mai invoca prospețimea mâinilor mamei. Dar, mai presus de toate, femeia așezată în negură, cu fața încordată întoarsă către o amenințare.

Și-a adus aminte că, în întregul său, plimbarea lor începută înainte de apusul soarelui nu fusese decât o alunecare înceată către o lume fisurată de ciudățenii și de spaimă. Merseseră mai întâi prin pădure, când urcând, când coborând, cu pași prea rezezi pentru o preumblare obișnuită. Soarele scăpătase fără să mai aștepte zâmbetul tatălui. Pe urmă pădurea îi împinsese către un spațiu gol și neted și, nevenindu-i să-și creadă ochilor, copilul văzuse mai multe case înșiruite de-a lungul unui drum. Înainte, lumea lui n-avusese decât o singură casă, casa lor, ascunsă între torent și coasta împădurită a muntelui. O casă unică, aidoma cerului și soarelui, îmbibată de toate miresmele pe care le împrăștia pădurea, împletindu-se cu îngălbenirea frunzelor care-i înveleau acoperișul, conștiente de schimbările luminii. Și acum, acea cale mărginită de case! Multitudinea lor rănește privirea, stârnește o dureroasă nevoie de a-i răspunde... Cuvântul „casă“ se conturează în gura copilului, lăsând în urmă un gust fad, găunos. Rămân preț de clipe îndelungate într-o curte pustie, în spatele unui gard și, când copilul își pierde răbdarea și îi dă cuvântului glas, vrând să spună că

vrea să se-ntoarcă acasă, femeia îl strânge în brațe, lipindu-l de ea ca să-l împiedice să vorbească. Peste umărul ei, el izbutește să zărească un grup de bărbați. Apariția lor îl nedumerește întru totul. Fără să vrea, spune:

— Oamenii...

Cuvântul pe care l-a auzit acasă, rostit întotdeauna vibrând ușor a neliniște. Oamenii, ceilalți, ei... Acum îi vede, în carne și oase, există. Lumea se lărgește, e în forfotă, nimicește singularitatea celor care-l înconjurau înainte: mama, tatăl, femeia cu părul alb. Crede că, spunând „oamenii“, săvârșește ceva iremediabil. Închide ochii, îi redeschide. Oamenii care dispar la capătul drumului sunt toți la fel în hainele și pantalonii lor de o culoare mohorâtă, încălțați cu cizme lungi, negre. O aude pe femeie răsuflând adânc.

Abia noaptea, după trecerea pe mica punte suspendată, cuvintele îl agresează, îl silesc să înțeleagă. Înțelege că, de fapt, ceea ce le lipsește caselor din satul unde tocmai au văzut „oamenii“ e uriașul disc de piatră. Casele alea sunt goale, cu ușile larg căscate, și în odăile lor întunecoase nu strălucește nici măcar o fărâmă cât de mică. O îndoială se înfiripă pe neașteptate: și dacă o casă n-are nevoie de piatra aia cenușie din mijloc? Și dacă adăpostul lor nu e o casă adevărată? Discuțiile oamenilor mari, rămase în amintirea lui ca o simplă ritmicitate a glasurilor, se spintecă acum în cuvinte. Înțelege, din frânturi, ceea ce i s-a întipărit în minte fără voia lui. Povestea pietrei, a apariției și a forței sale... Vorbeau des despre ea. Prin urmare, n-ar fi trebuit să existe nimic din toate acelea: nici măcar mișcarea cu care, seara, mama înțepenea o lumânare în crăpătura lungă de pe latura îngustă a discului.

Viata familiei sale i se pare brusc prea fragilă ca să poată ține piept unei lumi amenințătoare, unde casele stau în picioare fără discuri de granit și unde locuitorii lor, cu toții purtând cizme negre, se fac nevăzuți pe un drum care nu se termină nicăieri. Copilul ghicește cumva, confuz, că din pricina acelor „oameni“ e familia lui nevoită să trăiască în pădure, nu în satul celorlalți. Continuă să descifreze cuvintele reținute din discuțiile oamenilor mari, îi e din ce în ce mai frică. Nu și-a mai văzut părinții din vremea soarelui de după-amiază și despărțirea aia, simte el, ar putea dura la nesfârșit în lumea fără de margini...

Țipătul îi e înăbușit de o mână care i se pare străină. Pentru că tremură. Copilul tace preț o clipă. În întuneric se aud, mai jos de ascunzătoarea lor, pași pe prundișul de pe mal, voci, un scurt scrâșnet metalic. Copilul se zbate, va scăpa de mâna care-i acoperă suspinele, își va striga mama, a recunoscut, acolo, jos, glasul tatălui său. S-a săturat de lumea asta unde totul e distrus de cuvinte. Nu vrea să înțeleagă.

În timpul zvârcoleii care-i taie răsufarea, atenția îi e brusc atrasă de o melodie. O muzică abia auzită. Un cântecel aproape pe mutește, pe care femeia i-l susură la ureche. El încearcă să priceapă cuvintele. Dar au o frumusețe stranie, fără niciun înțeles. Frumusețea unei limbi pe care n-a mai auzit-o niciodată. Întru totul deosebită de a părinților lui. O limbă care nu cere să fie înțeleasă, vrea doar să te afunzi în ritmul ei unduitor, în mlădierea catifelată a sunetelor.

Vrăjit de acea limbă necunoscută, copilul adoarme și n-aude nici îndepărtatele focuri de armă înmulțite de ecouri, nici strigătul prelung care răzbate până la ei, împovărat de toată deznădejdea dragostei.

Fără tine, pe copilul adormit în mijlocul pădurii caucaziene l-aș fi abandonat pentru totdeauna, așa cum lăsăm adesea să se piardă în uitare frânturi irecuperabile din noi înșine, căci ni se par prea îndepărtate sau prea stânjenitoare, sau prea greu de acceptat. Dar într-o seară ai vorbit despre adevărul vieților noastre. Pesemne că te-am înțeles greșit. M-am înșelat, cu siguranță, în privința sensului cuvintelor tale. Însă această eroare e cea care l-a făcut pe copilul uitat să renască în mine.

Mai târziu, aveam să pun confuzia aceea pe seama înfrigurării întreținute de pericolele îndepărtate și imediate care alcătuiau atunci existența noastră. Pe seama trecerilor noastre dintr-o țară în alta, de la o limbă la alta, pe seama tuturor măștilor impuse de meseria noastră. Și, în plus, pe seama acelei iubiri căreia, din superstiție, refuzam să-i spunem pe nume, eu știind-o nemeritată, tu crezând că a fost deja mărturisită de clipele de tăcere din orașele cuprinse de război, unde am fi putut muri fără să cunoaștem acele momente de la sfârșitul luptelor care ne redau pe noi nouă înșine.

— Trebuie să vină o zi în care să putem spune adevărul...

Aceste cuvinte, rostite cu un amestec de insistență și amărăciune resemnată, au fost cele care m-au amăgit. Mi-am imaginat

un martor – pe mine însumi! confuz, căutându-și zadarnic cuvintele, bulversat de enormitatea sarcinii. Să spunem adevărul despre epoca aceea căreia, când și când, viața noastră i-a urmat cursul împleticindu-se. Să confirmăm istoria unei țări, a țării noastre, care reușise, aproape chiar sub ochii noștri, să se înalțe, transformându-se într-un imperiu redutabil, și să se năruie într-un vacarm de vieți zdrobite.

„Trebuie să vină o zi în care să putem spune adevărul.“ Tăceai, pe jumătate întinsă lângă mine, cu fața întoarsă către grăbita înstăpânire a nopții de dincolo de fereastră. Plasa anti-țanțari se contura deslușit pe fundalul negru, cald. Și, în mijlocul aceluși dreptunghi prăfuit, era din ce în ce mai vizibilă o ruptură în zigzag: unda de șoc a unuia dintre ultimele obuze sfâșiate țesătura care ne despărțea de oraș și de agonie lui.

„Să spunem adevărul...“ N-am cutezat să obiectez. Tulburat de rolul de martor sau de judecător pe care mi-l încredințai, am înșirat, în gând, toate motivele care mă făceau incapabil, sau chiar indignat, de o astfel de misiune. Epoca noastră se retrăgea deja și ne lăsa pe un mal al timpului, aidoma unor pești eșuați pe țărni la reflux. Să depunem mărturie despre tot ce trăiserăm ar fi fost totuna cu a vorbi despre un ocean dispărut, evocându-i valurile năvalnice și victimele furtunilor în fața impasibilei ondulații a nisipurilor. Da, am fi predicat în deșert. Iar patria noastră, acel imperiu copleșitor, acel Turn Babel cimentat cu vise și sânge, oare nu se dezintegrează, etaj după etaj, boltă după boltă, preschimbându-și galeriile de cristal într-un morman de oglinzi deformante și perspectivele în fundături?

Oboseala nopților de nesomn materializa cuvintele. Vedeam acel deșert și băltoacele minuscule supte de nisip, acel

turn ciclopic în ruină, decorat cu mult prea multe drapele lungi și roșii, un roșu lichid, un întreg fluviu de purpură...

Tu ai coborât lin din pat, eu m-am trezit. Pregătit, ca la orice trezire bruscă din decursul atâtor ani, să părăsesc locuința noastră temporară, să înșfac o armă, să-i deschid liniștit oricui ar fi bătut răpăitor în ușă. De acea dată, reflexul a fost inutil. Tăcerea orașului cucerit nu era străbătută decât de rare rafale dezordonate, de câte un scurt huruit de camioane, imediat înăbușit de desimea nopții. Te-ai apropiat de masă. În întuneric, am văzut conturul clar al trupului tău, străbătut de reflexele unui incendiu din celălalt capăt al străzii.

„Să spunem adevărul...”

Toată energia trezirii mele s-a mobilizat, concentrându-se asupra acestei idei irealizabile. Te-am privit mișcându-te prin negura din cameră și am continuat să te refuz în tăcere.

„Vorbești despre adevăr... Dar toate amintirile mele sunt măsluite. De când m-am născut. Și n-aș putea niciodată să depun mărturie în numele altora. Nu le cunosc viața. Nu le-o înțeleg. În copilărie, habar n-aveam cum trăiesc ei, toți oamenii normali. Lumea lor se sfârșea la poarta orfelinatului nostru. Într-o zi, când am fost invitat la o aniversare în casa unei familii normale – două fetițe cu codițe lungi, părinți din cale-afară de binevoitori, totul așa cum se cuvine să fie, dulceață în cupe mici de alpaca, șervețele pe care n-am îndrăznit să le-ating – am crezut că-mi fac o farsă și că, dintr-o clipă în alta, aveau să recunoască asta și să mă dea afară... Vezi tu, încă îmi mai aduc aminte, și o fac cu o recunoștință maladivă, de parcă ar fi dat dovadă de o generozitate supraomenească. Gândește-te, au tolerat un tânăr sălbatic cu capul ras, cu mâinile învinețite de frig sub mânecile prea scurte. Și, colac peste